

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך כב, תשל"א

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

כי והוראותיה

בתלמוד (תענית ט ע"א ועוד) נאמר: "כי משמש בארבע לשונות". ואלו הן:

א. "אי" (בעברית "אם", ובכלל זה "פאשר"): כי תקנה עבד עברי (שמות כא, כב); ויהי כי זקן יצחק (ברא' כז, א).

ב. "דילמא" (בעברית "פן", "שְׁמא"): כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני איכה אוכל להורישם. לא תירא מהם... (דב' ז, יז-יח).

ג. "אלא" (ובכלל זה "אבל", "אך", להבטת ניגוד לאמור מקודם): ולא תקפוץ את ירך מאחיך האביון. כי פתוח תפתח את ירך לו (שם טו, ז-ח).

ואולי יש לפרש כך בקהלת ט, ד. בשלושת הפסוקים הקודמים נמנים דברים שליליים שבחיים, העלולים להביא את האדם לידי ייאוש מכל ערפם של החיים ולהביאו לידי מעשי חטא מתוך ייאוש, אבל בפסוק ד' יש מפנה – לראות את הטוב שבחיים: "כי (=אבל) מי אשר יחובר אל החיים יש בטחון וגו'".

ד. "דְּהָא" (בעברית "שְׁ", "שְׁהִנֵּה" וכד', להביע תוכנו, תכונתו או נימוקו של האמור מקודם): וירא אלהים את האור כי טוב (ברא' א, ד); בי נשבעתי... כי ברך אברכך (שם

כב, טו-טז); ויברך אלהים את יום השביעי... כי בו שבת (ברא' ב, ג).

ויש שבא הנימוק לפני המשפט העיקרי: כי עשית זאת - ארוור אתה (שם ג, יד); כי שמעת לקול אשתך... - ארוורה האדמה (שם שם, יז).

*

אולם אין אלה כל "לשונותיו" של פי. יש "לשונות" נוספים, ונמנה רק מקצתם.

1. "אף על פי": כי תוריש את הפנעני כי רכב ברזל לו, כי חזק הוא (יהושע יז, יח); וסלחת לעוונתי כי רב הוא (תהל' כה, יא)².

2. "כמו ש" (= כ הדמיון בתוספת-י): כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם (ישע' נה, ט); כי יבעל בחרור בתולה יבעלוך בניך (שם סב, ה)³.

1. [כך פירש ראב"ע, וז"ל: אף על פי שהוא רב, כדרך כי עם קשה עורף הוא (שמות לד, ט), רפאה נפשי כי חטאתי לך (תהל' מא, ה). ובפירושו לשמות לד, ט הוא מביא פירוש זה בשם ר' מרינוס (ר' יונה בן ג'נאח), ובעצמו בוחר דרך אחרת של פירוש. - מ"מ.]

2. וכן נראה לפרש: "את הגמל כי מעלה גרה הוא" (ויקרא יא, ד) = אף על פי שהוא מעלה גרה. [ואין בזה הכרח. אפשר לפרשו כלשון "דהא" - מפני שהוא מעלה גרה (בלבד) ואינו מפריס פרסה. - מ"מ.]

3. ואולי יש לפרש כך "כי מקרה האדם ומקרה הבהמה-

3. "פן": לא פי (מלכים א' ג, כג).
 שימוש זה מצוי הרבה בלשון חז"ל: לא כי, אלא עד שלא
 אירסתוך (פתוב' א, ו); לא כי, אלא אלמנה נשאתיך (שם ב, א).
 ויש עוד פי בצירופים שונים: הכי, אף פי, אם פי ועוד.

(קהלת ג, ט) = כמו מקרה האדם פן מקרה הבהמה; וכן "כי
 בא החלום ברוב עניין וקול כסיל ברוב דברים" (שם ה, ב) =
 כמו שבא החלום... פן קול הפסיל...

4. [עי' נ' ברגרין, "לשוננו לעם" מהמה (תשי"ד), עמ' 14].

5. [עי' נ' ברגרין, "לשוננו לעם" לח (תשי"ג), עמ' 9].

יהודה כהן

"נעתר" ו"נשאל" במובנים שונים

ב"לשוננו לעם" (אדר-ניסן תשל"א) הביא מר מ' בן-אשר
 דוגמאות אחדות של משמעות שונים לפועל מסוים בבניין
 נפעל. בעמוד 126 ציין מר בן-אשר בצדק את שני המשמעות
 השונים של נענה: "נתן תשובה" וגם "קיבל תשובה".
 כדאי להעיר, פי כבר עמדו על כך מדקדקני הראשונים
 (אבן-ג'נאח ורד"ק). אבן-ג'נאח עמד על זה בקצרה,
 אך רד"ק האריך בפועל אחר, והוא - בניין נפעל של עתר.